הגאון **רבי שריה דבליצקי** זצ"ל
עם הערות וביאורים מאת הרב **יוסף פליסקין**

בעניין נוסח ההזכרה בשמיני עצרת, ובעניין שתיית יין בסעודות שבת ויו"ט

בעניין נוסח ההזכרה בשמיני עצרת

בס"ד, ח' בתמוז תשע"ב

לכבוד הגאון האדיר רבי שריה דבליצקי שליט"א

כתב השו"ע (או"ח סי' תרס"ח סעי' א'): ליל שמיני עצרת אומר בתפילה ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה. ומשמע שאומרים "שמיני" בלא ה'. וכן ברמ"א שם. וכן במ"ב (סק"ג): שמיני עצרת חג הזה.

אמנם, ברוב הסידורים הנוסח "יום השמיני חג העצרת הזה" עם אות ה'.

והנה, ברש"י סוכה דף מו: ד"ה ושמיני לברכה כתב "יום השמיני" עם ה'. ואולי מכאן סמך למנהג להוסיף ה'. אך שוב בדף מז: ד"ה ברכת המזון כתב "שמיני" בלא ה'. ושוב בדף מח. ד"ה ברכה לעצמו כתב "יום השמיני" עם ה' [ואולי מכאן יש ללמוד שאין בזה נפק"מ].

איברא מצאתי גם ברי"ף סוכה דף כג. וברא"ש שם דף מז. וברבינו חננאל דף מז: שכתבו גם הם "שמיני" בלא ה'.

וצ"ע איך לנהוג למעשה.

בברכת התורה
יוסף פליסקין

◆

תשובה

יש להכריע כדעת הגר"א במעשה רב אות קפ"ח שכתוב שם ביום שמיני בלי ה'.

בברכה
ש. דבליצקי
יג תמוז תשעב

◆

בעניין שתיית יין בסעודות שבת ויו"ט

בס"ד, כ"ד במנחם אב התשע"ב

לכבוד מרן הגאון הגדול רבי שריה דבליצקי שליט"א

השלום והברכה

אשמח אם כת"ר שליט"א יואיל לענות לשאלתי.

איתא בשו"ע או"ח סי' תקכ"ט סעי' א': מצות יום טוב... וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת... וחייב לבצוע על שני ככרות ולקבוע כל סעודה על היין. עכ"ל. משמע שגם בשבת יש חיוב לשתות יין בכל סעודה. וכן כתב להדיא במשנ"ב סקי"א.

אך קשה, דהמ"ב שם מציין דמקור החיוב לשתות יין בשבת הוא בסוף סי' ר"נ, ושם הלשון "ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו", משמע שיש ענין כללי להרבות ביין, אבל לא חיוב לשתות בכל סעודה[1].

ולכאו' הוי סתירה בדבר, האם זה חיוב בכל סעודה או רק להרבות באופן כללי.

בברכת התורה

יוסף פליסקין

◆

תשובה

הפשטות שבין בשבת ובין ביו"ט יש לשתות רביעית יין בתוך הסעודות, אך למעשה נהגו בשבת לשתות מעט ורק ביו"ט נהגו המדקדקים ברביעית בכל הסעודות[2].

ובלשונות אין כל כך לדייק[3].

ד' אלול תשע"ב. כוח"ט **ש.ד.**

◆

1. וביותר קשה, דמקור שני דברי השו"ע הללו הם מדברי הרמב"ם (פ"ל מהלכות שבת הלכה ז'-ט') שכתב: איזהו עונג... חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת... וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין... וכן בימים טובים. ע"כ. ומכוח דברים אלו כתב השו"ע את דבריו בסימן ר"נ ובסימן תקכ"ט, וקשה מדוע בהלכות שבת כתב רק "ירבה בבשר ויין ומגדנות", ובהלכות יו"ט פירט וכתב "וחייב לבצוע על שני ככרות ולקבוע כל סעודה על היין", כיון ששניהם מגיעים מאותם דברי הרמב"ם ומאי שנא, ובפרט שעיקר דברי הרמב"ם נאמרו לגבי שבת ורק בסוף הוסיף שה"ה ביו"ט, ולכאו' היה מן הנכון שהשו"ע יפרט בשבת.

וליכא למימר שמה שפירט ביו"ט הוא כיון שביו"ט יש חיוב שמחה ביין. חדא, שהרי להדיא כתב השו"ע "וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת", הרי שכאן דיבר על דין כבוד ועונג ולא על דין שמחה, ורק בסעיף ב' כתב חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד וכו' ופירט דיני שמחת יו"ט.

ועוד, שהביה"ל (סעיף ב' ד"ה כיצד משמחן) הקשה מדוע השו"ע לא הזכיר דין שמחה ביין, ותירץ שסמך בזה על מש"כ שצריך לקבוע הסעודה על היין. הרי שהביה"ל נקט שמש"כ השו"ע שצריך לקבוע הסעודה, אינו מדין שמחה, אלא מדין עונג, ורק שלא נזקק לחזור ע"ז שוב בדין שמחה, כיון שכבר נכלל במש"כ גבי עונג. וצע"ג.

2. החילוק בין שבת ליו"ט הוא לכאו' שבשבת השתיה היא רק מדין עונג, וביו"ט גם מדין שמחה, ולשמחה צריך שיעור יותר חשוב כדי שישמח, משא"כ כדי להתענג סגי גם בפחות מזה. ויעוין מה שהארכתי בזה בס"ד בביאורים והוספות.

3. הנה מה שכתב שאין לדייק, הוא לגבי לשונות השו"ע, אבל באמת יש בזה קושיה אחרת מדברים מפורשים, והוא מה שכתב המשנ"ב (סימן רצ"א סקכ"א) ש"טוב" לשתות יין בסעודה שלישית, הרי שנקט שאינו מעיקר הדין, ומאידך בהלכות יו"ט (סימן תקכ"ט סעיף א') כתב השו"ע: וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת... ולקבוע כל סעודה על היין. ומשמע שגם בשבת יש לשתות מדינא בכל סעודה, וכן המשנ"ב כתב שם (סקי"א) וכמו לענין שבת וכנ"ל סוף סימן ר"נ. ובאמת המשנ"ב בסימן רצ"א אזיל בזה בדרכיה דהשו"ע בהלכות שבת שלא הביא שיש דין לשתות בכל סעודה, ולכן כתב המשנ"ב שהוא רק "טוב", אבל זה גופא צ"ב מדוע השו"ע לא הביא לשתות בכל סעודה. וצ"ע.

ביאורים והוספות

א. בענין שתיית יין בסעודות שבת

כתב הרמב"ם (פ"ל מהלכות שבת הלכה ז'-ט'): איזהו עונג... חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת... וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין.

ובטור (סימן רצ"א): וכתב הרמב"ם ז"ל שגם בסעודה שלישית קובע על היין ובוצע על שתי ככרות, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל לא היה מברך על היין קודם, משום דאיתקש יום ללילה לענין קידוש, מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום נמי סגי בחד זימנא. ע"כ. מבואר שלמד שכונת הרמב"ם שצריך לקדש בכל שלוש סעודות.

וכן נכתב בתלמידי רבינו יונה (ברכות לו:): ומה שכתב ר"מ ז"ל שחייב לקדש בסעודה שלישית כמו שחייב בשלוש סעודות [הכונה לשתי סעודות הראשונות, ובמהדורת עוז והדר הובאה גירסא "בשתי סעודות"], אינו נראה, שלא מצינו שיהיה חייב לקדש אלא פעם אחת ביום ופעם אחת בלילה.

וכדבריהם נפסק בשו"ע (שם סעיף ד') שאין צריך לקדש בסעודה שלישית, והוסיף בבית יוסף שיש שנהגו לקדש בסעודה שלישית, כפירוש הטור בדעת הרמב"ם, ואין מוחין בידם.

אמנם, הכסף משנה (על הרמב"ם שם) כתב: מדברי הטור נראה שמפרש דברי רבינו [הרמב"ם] דהיינו לומר שיקדש גם בסעודה שלישית על היין קודם סעודה כמו בשאר סעודות, ואין זה במשמע דבריו, אלא היינו לומר שישתה יין בסעודה, כי זהו פירוש "קובע סעודתו על היין", לא לענין שיקדש קודם סעודה. ע"כ.

וכן בב"י (על הטור שם) כתב: ובאמת שאין לשון הרמב"ם מבואר שצריך לקדש בסעודה שלישית, ד"קובע על היין" שכתב, איכא לפרושי דהיינו לומר שישתה יין בסעודתו. ע"כ.

ולדבריו אין הכרח שיש מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש, כמו שלמד הטור, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא, שהרמב"ם דיבר על שתיה בתוך הסעודה, שזה צריך בג' סעודות, והרא"ש דיבר על קידוש, שזה אין צריך בסעודה שלישית.

ויל"ע בכונת הכס"מ, דבפשטות משמע שנקט שלדעת הרמב"ם אין מועיל כלל הקידוש לענין "קביעות סעודה", אלא צריך לשתות שוב בתוך הסעודה, וכדברי הגר"ש זצ"ל בפנים. אמנם, יתכן לדחוק בלשונו שאין כונתו שהקידוש לא מועיל, אלא שבסעו"ג שאין עושים קידוש, מועיל גם בתוך הסעודה לקביעות סעודה, ולפי"ז צריך לבאר מש"כ בכס"מ "אלא היינו לומר שישתה יין בסעודה", דהיינו שמועיל גם בתוך הסעודה, וכן מש"כ "לא לענין שיקדש קודם סעודה", היינו לא לענין שיהיה צריך דוקא קודם הסעודה, ומש"כ בב"י "איכא לפרושי דהיינו לומר שישתה יין בסעודתו", הכונה שמועיל גם אם ישתה בתוך הסעודה.

וכן כתבו לי הגאון רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א והגאון רבי שריאל רוזנברג שליט"א, שאפשר לבאר בכונת הכס"מ שאי"צ דוקא בתוך הסעודה, אלא שמועיל גם בתוך הסעודה.

ושמעתי להוסיף בזה עוד, שמסתבר לומר שדוקא בסעודות הראשונות, שבהן הקידוש מחויב והוא מסדר הסעודה, שם יועיל גם לקביעות סעודה, משא"כ סעודה שלישית, שלדעת הכסף

משנה אי"צ לקדש, הרי שגם אם יקדש לא יועיל לקביעות סעודה, דכיון שאין בזה חיוב, שוב אין זה חלק מהסעודה. ולפי"ז יובן יותר לשון הכס"מ "אלא היינו לומר שישתה יין בסעודה", דהיינו שבסעודה שלישית באמת צריך דוקא בתוך הסעודה[4].

ועכ"פ במשנ"ב (סימן תקכ"ט סקי"א) כתב להדיא, שלענין קביעות סעודה אין מועיל הקידוש, אלא צריך לשתות שוב בתוך הסעודה, וכדברי הגר"ש זצ"ל בפנים.

ובמשנ"ב הלכות סעודה שלישית (סימן רצ"א סקכ"א) כתב בשם תיקוני שבת: וטוב להדר לברך על היין תוך הסעודה. ובשעה"צ (אות י"א): לצאת בזה דעת הרמב"ם שסובר כן, עיין בכסף משנה.

ושם בתיקוני שבת ביאר עוד, שמעיקה"ד נקטינן כפירוש הטור שכונת הרמב"ם לקידוש, וכיון שאנן פסקינן כהרא"ש שאי"צ לקדש בסעו"ג, ממילא אנו פטורים לגמרי משתיית יין בסעו"ג. אלא שטוב לחוש לפירוש הכס"מ בדעת הרמב"ם שהכונה לשתות בתוך הסעודה, ולכן טוב לברך על היין בסעו"ג.

אלא שיל"ע מדוע המשנ"ב הביא כן רק לענין סעו"ג, כיון שבהלכות יו"ט כתב שגם בסעודות הראשונות צריך לשתות שוב בתוך הסעודה וכנ"ל, א"כ לכאו' היה צריך להביא בשבת גם לענין סעודות הראשונות שטוב לשתות שוב בתוך הסעודות. וממה שלא הביא בסעודות הראשונות, לכאו' משמע דס"ל שאי"צ לשתות בתוך הסעודות, ודלא כדברי הגר"ש זצ"ל בפנים[5].

ואשר נראה לבאר בזה, שבאמת ס"ל להמשנ"ב שצריך לשתות גם בתוך הסעודות הראשונות, ומה שהביא כן רק לענין סעודה שלישית, הוא מפני שהשו"ע שם (סעיף ד') כתב "אין צריך לקדש בסעודה שלישית" [ובזה פסק כדעת הרא"ש הנ"ל], ומשמע קצת שסעודה שלישית אינה שייכת בתורת יין כלל, לכן כתב המשנ"ב שכדי לצאת דעת הרמב"ם צריך לשתות בתוך הסעודה, כדי לחדש שגם בסעודה שלישית שייך שתיית יין. אף שבאמת לפי הרמב"ם צריך לשתות גם בתוך הסעודות הראשונות.

ועדיין צריך לבאר, אם באמת ס"ל להמשנ"ב שצריך לשתות גם בתוך הסעודות הראשונות, א"כ מדוע לא כתב זאת כלל. וצ"ל שזה נכלל בדברי השו"ע בסימן ר"נ "ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו"[6]. וכן במשנ"ב סימן רמ"ב סק"א: ולפי שמן הסתם רוב בני אדם עיקר עינוגם

4. אמנם, בספר הליקוטים שבסוף רמב"ם פרנקל הביאו מספר נימוקי מהרא"י, שהוכיח כשיטת הכס"מ מברכות מ"ב, שם איתא במשנה: ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. ופירש"י שגם היין שלאחר המזון הוא קודם ברכת המזון. ובגמ' מבואר: לא שנו אלא בשבתות וימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין. ע"כ. ומבואר שהיו שותים גם קודם הסעודה שזה קידוש, וגם בתוך הסעודה, וחזינן כדעת הכס"מ. עכ"ד. ומבואר מדבריו שלמד שלדעת הכס"מ שותים גם בקידוש וגם בתוך הסעודה.

והגאון רבי אברהם ארלנגר שליט"א בעל ברכת אברהם כתב לי לדחות ראייתו, דהגמרא לא באה לומר שיש חיוב לנהוג כך, אלא שכך היה הדרך, והרי דרכם היה תמיד ביין, ובשבת ויו"ט אין לנהוג בצמצום, ולכן נהגו כדרך כל סעודה מכובדת, עכ"ד.

5. וליכא למימר שמש"כ בהל' יו"ט שלא סגי בקידוש, הוא רק לגבי יו"ט ולא לגבי שבת, כיון שהוא דיבר על דין עונג, ששוה בשבת ויו"ט, וכפי שנתבאר בהערה 1.

6. אף שעדיין צ"ע מדוע השו"ע לא כתב בפרטות לשתות בכל סעודה, כמו שכתב לענין יו"ט, וכפי שנתבאר בהערה 11.

בבשר ויין ומגדנות, לכך איתא בסימן ר"נ סעיף ב' דירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו. עכ"ד. ורק בסעודה שלישית כתב זאת המשנ"ב בפרטות, כיון שהוא יותר חידוש וכנ"ל.

ושמעתי מהגאון רבי דב אהרן זלזניק שליט"א בעל בדי הארון, שכן היה נוהג אביו הגאון רבי אברהם יעקב זלזניק זצ"ל, שבסעודות הראשונות היה שותה גם בקידוש וגם בתוך הסעודה, ובסעו"ג שתה בתוך הסעודה.

והגאון רבי אברהם ארלנגר שליט"א בעל ברכת אברהם כתב לי, שבאמת לפי הכס"מ צריך לשתות שוב בתוך הסעודות, אבל כיון שבשו"ע לא נזכר קפידא בכל סעודה, וגם המשנ"ב כתב רק בלשון "טוב" לחוש לכס"מ, לכן לא נהגו כהכס"מ, ויתכן שהטעם הוא גם כי בזמנינו לא רגילים בשתיית יין, או מפני שהיין ביוקר. ורק יחידים חוששים לכס"מ, עכ"ד.

ומהגאון רבי יהודה בויאר שליט"א שמעתי לתרץ את דברי המשנ"ב באופ"א, שגם אם הוא למד בדברי הכס"מ שצריך לשתות שוב בתוך הסעודה, יתכן שעשה כעין פשרה, שבסעו"ג שאין קידוש, חשש לדעת הכס"מ לשתות בתוך הסעודה, אבל בסעודות הראשונות שיש קידוש, סמך על דעת הטור שגם זה מועיל לקביעות סעודה, כיון שעכ"פ שותים יין במהלך הסעודה[7].

והנה, תירוץ זה מיישב רק את הקושיה על המשנ"ב מדברי הכס"מ, אבל עדיין קשה מדברי המשנ"ב גופיה בהלכות יו"ט, שכתב להדיא שלא סגי בקידוש אלא צריך לשתות שוב בתוך הסעודה וכנ"ל[8]. ועל כרחינו צריכים אנו לבאר שבאמת סובר שצריך לשתות שוב בתוך הסעודות, אלא שבסעו"ג היתה לו סיבה מיוחדת לכתוב להדיא וכנ"ל.

והנה במשנ"ב (סימן קע"ד סק"ח) דן לענין ברכת הגפן שבקידוש האם היא פוטרת את היין שבתוך הסעודה, וכתב: ונראה לי פשוט, דבמדינתנו שאין אנו רגילין לשתות יין בתוך הסעודה, אפילו בשבת אינו פוטר, אא"כ היה דעתו לזה מתחילה. עכ"ד. והיה מקום ללמוד מדבריו שבסעודות הראשונות סגי בקידוש ואי"צ לשתות שוב בתוך הסעודה, ודלא כדברי הגר"ש זצ"ל בפנים.

אבל באמת אין זו קושיה, כיון שבזמנם במדינות אירופה היה היין מאוד ביוקר, והרי גם לענין סעודה שלישית כתב המשנ"ב רק בלשון "טוב" לשתות בתוך הסעודה, כיון שמעיקר הדין סמכינן על דעת הטור ורק טוב לחוש לדברי הכס"מ, לכן בזמנם לא הקפידו בזה. אבל אם נחוש לדברי הכס"מ, יש לשתות גם בתוך הסעודות.

---

7. ולדבריו יצא נפק"מ, שאף שפסק השו"ע (סימן רע"א סעיף י"ד) שמדינא אין צריכים המסובים לשתות מהקידוש ורק מצוה מן המובחר שיטעמו כולם, מ"מ כדי לצאת ידי דין עונג לדעת המשנ"ב בדעת הרמב"ם, יש לשתות דוקא כל אחד בעצמו. וכ"כ בחוט שני (שבת ח"ד סוף פרק פ"ה) בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, שכדי לצאת דין עונג צריך כל אחד לשתות בעצמו.

אמנם, הגאון רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א כתב לי, שבשבת סגי שאחד המברך יברך על היין וכולם יוצאים בזה הדין דקביעות הסעודה על היין. ודבריו צ"ע, כיון שנתבאר שמקור הדין דקביעות סעודה הוא מדין עונג, ולכאו' לא יתכן לצאת ידי דין עונג כשרק המקדש שותה.

ועוד נפק"מ תהיה, לפי דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל [כפי ששמעתי ממו"ז הגאון רבי נחום אייזנשטיין שליט"א ששמע מפיו] שאף שבב"ב צז: מבואר אמר רבא סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום, מ"מ אין לך בו אלא חידושו לענין קידוש, אבל לענין כל שאר הדברים המצריכים יין, אין מועיל מיץ ענבים אלא צריך דוקא יין שתסס, עכ"ד. וממילא בכלל זה גם שכדי לצאת ידי דין עונג לדעת הרמב"ם [שלא לדעת הטור] אין מועיל מיץ ענבים, ואם רוצה לצאת בקידוש ידי דין עונג, יש לו לשתות יין דוקא [אמנם רוב הפוסקים לא נקטו כן ואכמ"ל].

8. ובדבריו אלו אין נפק"מ בין יו"ט לשבת, יעוין לעיל בהערה 1 והערה 5.

והגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב (בשש"כ תיקונים ומילואים פרק נ"ד סעיף כ"ב), לענין מי שעושה קידוש על פת הבאה בכיסנין, ואח"כ אוכל את סעודתו בלי קידוש לפניה: וכשאוכל את עיקר סעודתו טוב להדר ולברך על היין בתוך סעודתו, כיון שזו היא עיקר סעודתו, כמבואר בסימן רצ"א במשנ"ב סקכ"א. ע"כ. וכונתו שבסימן רצ"א כתב המשנ"ב לענין סעו"ג לשתות בתוך הסעודה, ולפי דבריו גם בסעודות הראשונות אם אוכל ללא קידוש טוב שישתה בתוך הסעודה. עכ"ד. הרי שנקט שאם קידש קודם הסעודה, סגי בזה, וכן למד שדברי המשנ"ב לענין סעו"ג הם דין מיוחד בסעו"ג ולא בסעודות הראשונות.

וכן בחוט שני (שבת ח"ד סוף פרק פ"ה) כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א: וה"ה בשאר סעודות כשלא שתה יין מן המקדש סגי לדעת הרמב"ם רק בכל דהו יין. ע"כ. מבואר שנקט שאם שותה בקידוש סגי בזה ואי"צ לשתות שוב בתוך הסעודה.

ולפי מה שנתבאר הרי שדבריהם צ"ב, כיון שלהדיא כתב המשנ"ב בהלכות יו"ט שלא סגי בקידוש אלא צריך לשתות שוב בתוך הסעודה.

ב. בענין אם צריך רביעית עבור דין עונג שבת

בספר חוט שני (שבת ח"ד סוף פרק פ"ה) כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, שכדי לקיים דין עונג שבת ביין אין צריך דוקא רביעית אלא סגי ביין כל דהו, דמש"כ הרמב"ם "לקבוע כל סעודה על היין" פירושו ששותין יין בסעודה, וכל המטרה היא להחשיב את הסעודה ע"י היין, ולזה אי"צ רביעית. וכן כתב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א שישתה קצת.

ושמעתי מהגאון בעל בדי הארון שליט"א שכן נהג אביו הגאון רבי אברהם יעקב זלזניק זצ"ל שלא דקדק לשתות רביעית, וביאר הגאון שליט"א שרביעית נאמר לשיעורים כמו קידוש וכדו', אבל כדי לקיים את דין עונג העיקר הוא שמתענג ואין נפק"מ בכמות השתיה.

והגרמ"מ קארפ שליט"א בהלכות שבת בשבת (ח"א פ"ז הערה 92) הביא את דברי הערוה"ש (סימן רצ"א סעיף י') שהביא את דברי השל"ה בסידורו שכתב שלפי חכמי האמת צריך ג"כ לקדש בסעו"ג, ותמה הערוה"ש דבפרי עץ חיים (שער השבת סוף פכ"ג) כתב שאין ראוי לקדש בסעודה זו ורק באמצע הסעודה צריך לשתות יין. ותירץ הגרמ"מ קארפ שאין כונת השל"ה לקידוש קודם הסעודה, אלא לשתות בתוך הסעודה, רק שכדי שיחשב "קביעות סעודה על היין" לא סגי בכל דהו אלא צריך לשתות רביעית, ולכן קרא לזה השל"ה "קידוש". ומזה הסיק שלמעשה יש לשתות רביעית.

ודבריו צ"ע, כיון שנתבאר שלדעת המשנ"ב "קביעות סעודה על היין" הוא דוקא בתוך הסעודה, א"כ במה זה דומה לקידוש, האם רק במה שבשניהם צריך רביעית.

ובס"ד מצאתי בספר החינוך במצות קידוש (מצוה ל"א) שכתב: משרשי מצוה זו, כדי שנתעורר מתוך מעשה זה לזכור גדולת היום ונקבע בלבבנו אמונת חידוש העולם... וע"כ נתחייבנו לעשות המעשה עם היין, לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה לפי שהוא סועד ומשמח... ואין צריך לתת טעם על חייבם אותנו שיהיה בכוס רביעית, דפחות מזה השיעור אינו ראוי ולא יתעורר לב אדם

עליו. ע"כ. ולכאו' מבואר שפחות מרביעית אינו נחשב כלל, ונלמד מזה גם לענין דין עונג שצריך דוקא רביעית[9].

שו"ר שכיוונתי בזה לדברי הברכת אברהם (פסחים קט.), שדן אם צריך רביעית לדין שמחת יו"ט[10], וכתב שלפי דברי החינוך שההתעוררות באה ע"י שמחה ושמחה צריך דוקא ברביעית, הרי לכאו' גם לשמחת יו"ט צריך דוקא רביעית. ודחה שבזה רק רצה החינוך לבאר מדוע תיקנו חז"ל שיעור רביעית, דהוא כיון ששיערו שבד"כ צריך שיעור של רביעית כדי לשמוח. אבל בנידוננו כיון שאין זה דין "שתיה" אלא דין "שמחה" ורק שתיקנו להגיע לשמחה ע"י שתיה, הרי אצל כל אחד תלוי כמה משמחו[11].

ולפי"ז י"ל שגם לענין דין עונג שבת אין צריך דוקא רביעית אלא סגי בכל דהו המענגו.

ג. בענין אם צריך רביעית עבור דין שמחת יו"ט

בגמרא (פסחים קט.): תניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר... ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש.

ונפסק ברמב"ם (פ"ו מהלכות יו"ט הלכה ט"ז-י"ז): שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג... וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב... והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. ע"כ. והובא בביה"ל (סימן תקכ"ט סעיף ב' ד"ה כיצד משמחן).

והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב במכתב לחמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סימן נ"ז): שמעתי בשם מו"ח שליט"א שיש חיוב לשתות רביעית יין בחוה"מ כל יום, וקשה לי דבערובין מ: מבואר דבימי חוה"מ אין לרוב האנשים יין כמש"כ רש"י שם ד"ה מ"מ וכן בסוכה מז: כמש"כ רש"י שם ד"ה מ"מ. ע"כ.

וכונתו היא למה שדנה שם הגמ' אם שייך לברך שהחיינו בחוה"מ, וכתב הגמ' ששייך באופן ששכח לברך ביו"ט ראשון, שאז צריך לברך בחוה"מ, ומקשה הגמ' מ"מ כוס בעינן, וביאר רש"י ואין יין מצוי לכל אדם בחולו של מועד. ולפי דברי הגריש"א הרי גם בחוה"מ צריך להיות מצוי כיון שיש חיוב אז לשתות.

---

9. ואף שבשו"ע (סימן רע"א סעיף י"ג) נפסק שלקידוש סגי במלוא לוגמיו ואי"צ רביעית, אף אנו נאמר שלדין עונג יהיה צריך מלוא לוגמיו.

והנה במשנ"ב (שם סקס"ה) הביא מהתוס' יומא פ. דהטעם שצריך מלוא לוגמיו הוא דבעינן יתובי דעתא [והוא כדברי החינוך], אבל בשו"ע (סעיף י"ד) הובא דעת הריטב"א ששתיית כל המסובים מצטרפת לשיעור, וכתב השעה"צ (אות ס"ה) בשם תוספת שבת שלשיטתו צריך לבאר דהטעם שצריך מלוא לוגמיו הוא דחז"ל חלקו כבוד לכוס של חובה דיצטרך מלוא לוגמיו דוקא, והיינו שבקידוש תיקנו שיעור זה שיש בו חשיבות מיוחדת, וזהו דלא כטעם החינוך.

אמנם כיון שבשו"ע (שם) נפסק שלכתחילה ראוי שלא לסמוך על הריטב"א, הרי שלמעשה נקטינן כטעמו של החינוך.

10. יעוין בזה באורך להלן אות ג'.

11. ויש להוסיף על דבריו, דבאמת בד"כ גם שיעור קטן מאוד משמח [בשיעור שמרגיש השתיה], ורק שלענין קידוש תיקנו שיעור מיוחד כדי להתעורר לגדולת היום ואמונת חידוש העולם וכו' כדברי החינוך, אבל בשמחת יו"ט העיקר לבוא מזה לשמחה כלשהי, ולזה סגי גם בכל דהו יין.

וכתב לו הגריש"א: הגמ' בסוכה מז: שכשם שז' ימי החג טעונין קרבן ושיר וברכה ולינה אף שמיני טעון, א"כ בזמן שביהמ"ק קיים קעסקינן ואז עיקר השמחה הוא באכילת בשר שלמים, וע"ז קאמר הש"ס כוס כל יומא מי איכא, אבל אחרי שחרב הבית שאין שמחה אלא ביין, בודאי כל יהודי השומר תו"מ ידאג שיהיה יין כל ימות החג לקיים המצוה של ושמחת. ע"כ[12].

ומבואר מדברי הגריש"א שהוא נקט שכדי לצאת ידי שמחה אין מועיל יין כל דהו אלא צריך דוקא רביעית, וכדברי הגר"ש זצ"ל בפנים. ואמנם כאן רק הסכים לזה בשתיקה, אבל שמעתי ממו"ז הגאון רבי נחום אייזנשטיין שליט"א ששמע מהגריש"א בפירוש שצריך דוקא רביעית, וביאר מו"ז שליט"א שכדי לשמוח צריך שיעור חשוב.

וכבר נמצא כן בספר תורה אור להגה"ק בעל התניא זיע"א (סוף מגילת אסתר) שכתב בתוך דבריו: וברביעית יין יוצא ידי חובת שמחת יו"ט, שהשמחה היא בגבול ושיעור, משא"כ שמחת פורים שהשמחה גדולה יותר למעלה מהדעת עד דלא ידע וכו', יעו"ש מה שביאר הדברים באורך. הרי שנקט לדבר פשוט שהשיעור הוא רביעית.

אמנם בחוט שני (יו"ט פכ"ב סק"א) כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, שלא מצינו שצריך לשתות דוקא רביעית, ומשמע דאף בפחות מרביעית יוצאים, דכל כמות של יין היא משמחת.

וכן בברכת אברהם (פסחים קט.) העלה שאי"צ דוקא רביעית, כיון שעצם המצוה אינה לשתות יין, כי אם מצות שמחה, אלא שתיקנו לקיים השמחה ע"י יין, אבל לזה סגי לכל אחד בכמה שמשמחו, יעו"ש.

ד. בענין אם צריך לשתות יין ביו"ט ביום ובלילה

בקובץ בנתיבות ההלכה (ל"ח, בעניני יו"ט וחוה"מ) מובא בשם הגאון רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א: דעת אדמו"ר הגרש"ז אויערבאך זללה"ה שמספיקה שתיית רביעית יין לכל המעת לעת של יו"ט. ע"כ.

וכן שמעתי ממו"ז הגאון רבי נחום אייזנשטיין שליט"א ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, שסגי בשתיית רביעית יין פעם אחת ביו"ט.

ולכאו' צ"ע מהמבואר בשו"ע (סימן תקכ"ט סעיף א'): וחייב לבצוע על שני ככרות ולקבוע **כל סעודה** על היין. ושמעתי בביאור הדברים מהגר"א נבנצל שליט"א, שכדי לקבוע את הסעודה על

12. והגאון בעל בדי הארון שליט"א אמר לי שמזה זמן נתקשה בדברי הגרח"ק שנקט שאין דין לשתות יין בחוה"מ, דהלא להדיא כתב הרמב"ם הנ"ל: שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג... והאנשים אוכלין בשר ושותין יין. הרי שדין זה שוה ביו"ט ובחוה"מ, שבשניהם יש לקיים שמחה ביין. ואמרתי לו שיתכן שקושית הגרח"ק לא היתה על עצם הדבר שצריך לשתות בחוה"מ, אלא על מה שנקט הגריש"א שצריך לשתות רביעית, והגרח"ק נקט שאי"צ דוקא רביעית, ולכן הקשה מדברי הגמ', דזה מובן שאם יש בחוה"מ רק קצת יין לכל יום הרי אין מספיק בזה לרביעית על הכוס, אבל לפי דברי הגריש"א שצריך לשתות בחוה"מ רביעית, הרי צריך להיות מספיק כדי לברך שהחיינו על הכוס. ואמר לי הגאון בעל בדי הארון שליט"א שהרי גם אם אי"צ רביעית אין הכונה "ללחלח את השפתיים" אלא שיעור כזה ששייך לשמוח בו, ומסתבר שאם יש שיעור כזה לכל יום מימי החג, הרי הכל ביחד מספיק לכוס אחת.

ואמרתי לבאר, דיתכן שקושית הגרח"ק היתה על מה שנקט הגמ' ששייך לברך שהחיינו בכל ימי החג, דהיינו גם ביום האחרון, וכיון שלדין שמחה סגי בכל דהו, הרי ביום האחרון אין סיבה שישאר לו כדי כוס שלמה, וע"ז מקשה הגמ' כוס כל יומא מי איכא, דהיינו שלא מצוי שביום האחרון ישאר לאדם כדי כוס. ויל"ע בזה.

היין סגי גם במשהו יין, אבל כדי לצאת ידי דין שמחה יתכן שצריך דוקא רביעית, ולזה סגי בפעם אחת ביו"ט.

ושמעתי עוד מהגר"א נבנצל שליט"א וממו"ז שליט"א, שלפי"ז יש לשתות את כל הרביעית בפעם אחת, ולא סגי במה ששותה חצי רביעית בלילה וחצי ביום [כיון שהשינה מפיגתו]. והוסיפו עוד, שלפי"ז מסתבר שאת רביעית זו אין צריך לשתות בתוך הסעודה דוקא, אלא יכול לשתותה גם מחוץ לסעודות.

אלא שיל"ע בזה מדברי הביה"ל (שם סעיף ב' ד"ה כיצד משמחן) שהקשה מדוע השו"ע לא הזכיר את מצות שתיית יין מדין שמחה, ותירץ שסמך בזה על מה שהזכיר בסעיף א' שיש לקבוע הסעודה על היין מדין עונג [וכנ"ל]. והשתא אם ננקוט שכדי לצאת ידי עונג סגי במשהו ולדין שמחה צריך דוקא רביעית, הרי לכאו' היה צריך השו"ע להזכיר שוב שתיית יין מדין שמחה מחמת חידוש הדין שנתחדש בו שצריך דוקא רביעית, שזה לא נתבאר בדין עונג. וצ"ע.

ובחזו"א (או"ח סימן קכ"ד דף עא.) כתב: והא דמרבינן לילות, יש להסתפק אם צריך שלמים בין ביום ובין בלילה, או דיוצא באכילה פעם אחת בין אם אכלן ביום ובין אם אכלן בלילה. ע"כ. ולכאו' בזה תליא נידו"ד, אם צריך לשתות מדין שמחה בין ביום ובין בלילה, או דסגי בפעם אחת.

אכן יתכן דגם להצד שצריך לאכול שלמים בין ביום ובין בלילה, היינו דוקא באכילת שלמים שהוא עיקר דין שמחה בזמן שביהמ"ק קיים, אבל בשתיית יין לא החמירו כ"כ וסגי בפעם אחת.

ובספר שלמי תודה (סוכות סימן ע"ד אות ג') כתב ששמע ממרן בעל קה"י זצ"ל, שאם אפשר ישתה רביעית ביום ורביעית בלילה.